

3. Тимошенко, О. В. Феномен вітальності як предмет досліджень в психології / О. В. Тимошенко // Інсайт : психологічні виміри суспільства : матер. міжнар. конф. / ред. кол. : І. С. Попович, С. І. Бабатіна, І. Р. Крупник та ін. – Херсон : ВД «Гельветика», 2019. – Вип. 1(16). – С. 277-279.
4. Belik, E. (2017). Examining the mediating effect of subjective vitality in the proactive personality and life satisfaction relationship. *Int. J. Happiness Development*, 3 (4), 289–302.
5. Ryan, R. M. & Frederick, Ch. (2011). On energy, personality, and health : Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of Personality*, 65, 529–565.
6. Maddi S., Khoshaba D. Hardiness and Mental Health. *Journal of Personality Assessment*. 1994. Vol. 63. № 2. P. 265-274.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Барановський Ярослав Володимирович

здобувач вищої освіти факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук, спеціальності 053 «Психологія»

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Науковий керівник: Кузьменко Юлія Володимирівна

ORCID: 0000-0003-2055-7634

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічних наук, професійної та початкової освіти,

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Україна

Актуальність теми, розробка її у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. На сучасному етапі соціально-економічного

розвитку України, в умовах реформування загальної середньої освіти і розбудови профільної школи, інтенсивних змін на ринку праці значно загострюється питання професійного самовизначення молоді, зокрема учнів старших класів. Ситуація завершення середньої освіти вимагає від старшокласників здійснити професійний вибір, що активізує потребу в самопізнанні, самоусвідомленні і саморозумінні. Однак на практиці з'ясовується, що професійне самовизначення молодих людей відбувається складно і виявляється відірваним від прагнень, інтересів і потреб самого старшокласника.

У сучасних дослідженнях проблеми професійного вибору старшокласників приділено увагу ознакам готовності старшокласників до професійного самовизначення (М. Скиба), особистісному потенціалу їхньої професійної самореалізації (С. Максименко, Л. Сердюк), обумовленості професійної самореалізації особистісними цінностями (О. Пенькова), визначено технології побудови життєвих перспектив старшокласника (Н. Володарська).

Мета статті: дослідити особливості професійного самовизначення старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Поняття «професійне становлення особистості» є дуже поширеним у сучасній психології. Узагальнена психологічна характеристика професіонала може бути представлена, на думку А. Маркової, таким чином: спеціаліст, з високим рівнем професійної діяльності; свідомо змінює себе в праці; зі своїм індивідуальним призначенням; стимулює в суспільстві інтерес до результатів своєї професійної діяльності і підвищує престиж своєї професії в суспільстві.

О. Музика пояснював, що проблема самовизначення у психології вивчається тривалий час на основі різних методологічних позицій. Вчений зауважує, що самовизначення не може відбутися без усвідомлення людиною

оточуючого світу і себе в ньому, без виділення життєвих цілей, завдань і планів, без життєконструювання і життєздійснення [3, с. 33].

На думку О. Мельник, професійне самовизначення потребує формування у старшокласників професійної перспективи – розгорнутих у часі життєвих планів, спрямованих на вибір професії, вміння визначати далекі та близькі професійні цілі, розробляти шляхи їх досягнення, враховувати помилки та можливі перешкоди на своєму професійному шляху. Це свідчить про певний рівень їх самостійності та незалежності від зовнішнього впливу.

І. Ендеберя, І. Новік стверджують, що можна виділити три етапи професійного розвитку [2, с. 69]:

1) професійне самовизначення і вибір професії – спостерігається виникнення того, що згодом виступає як професійна компетентність і ефективність;

2) професійне становлення – спостерігається формування професійної компетентності;

3) професійне вдосконалення.

Л. Федоренко, здійснивши теоретичний аналіз джерел, узагальнила, що серед психологів немає однозначного трактування поняття «професійне самовизначення» і можна виділити три основні позиції [4, с. 109]:

1) аналіз професійного самовизначення в контексті проблеми життєвого самовизначення особистості. Згідно поглядів В. Франкла, самовизначення є здатністю особистості виходити за межі самої себе й виявляти нові смисли в конкретній справі;

2) аналіз професійного самовизначення у контексті вікових закономірностей психічного та особистісного розвитку в підлітковому та юнацькому віці (Є. Головаха, Л. Божович та ін.);

3) аналіз професійного самовизначення у контексті формування людини як суб'єкта професійної діяльності та становлення самосвідомості фахівця (Е. Зеєр, Є. Клімов, Д. Сьюпер та ін.).

О. Джура пише, що можна виділити наступні моменти становлення професійного самовизначення [1, с. 86]:

1) професійне самовизначення становить собою вибіркоче ставлення індивіда до світу професій і до конкретно обраної професії;

2) центром професійного самовизначення є усвідомлений вибір професії з урахуванням вимог професійної діяльності, власних особливостей і можливостей, соціально-економічних умов;

3) професійне самовизначення відбувається протягом всього професійного життя: людина постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в своїй професії;

4) актуалізація професійного самовизначення особистості обумовлюється різними подіями, зокрема закінченням загальноосвітньої школи чи професійного навчального закладу, зміною місця проживання;

5) професійне самовизначення є суттєвою ознакою соціально-психологічної зрілості особистості, її потребою в самореалізації і самоактуалізації.

Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників можуть бути досить складними через те, що в цьому віці підлітки починають розуміти свої інтереси, здібності, цінності та життєві цілі. Деякі старшокласники можуть відчувати не змогу визначити своє професійне майбутнє через стрес, який супроводжує вибір професії.

Професійне самовизначення – це важливий процес, який включає дослідження власних інтересів, здібностей і цінностей для вибору кар'єрного шляху, який відповідає їхнім особистим устремлінням. У випадку старшокласників на цей процес можуть впливати різні психологічні фактори, такі як:

1. Самосвідомість: старшокласники можуть пройти саморефлексію та самоаналіз, щоб визначити свої сильні та слабкі сторони, інтереси та цінності. Розуміння себе має вирішальне значення для усвідомленого вибору професії.

2. Вплив однолітків і батьків: думки та очікування однолітків, батьків і вчителів можуть відігравати значну роль у формуванні кар'єрних рішень учня. Студентам важливо врівноважувати зовнішні впливи з їхніми особистими прагненнями.

3. Вивчення кар'єри: старшокласники можуть отримати користь від вивчення різних варіантів кар'єри через стажування, волонтерство або спостереження за роботою. Цей практичний досвід може допомогти їм отримати уявлення про різні професії та приймати зважені рішення.

4. Постановка цілей: встановлення короткострокових і довгострокових кар'єрних цілей може дати напрямок і мотивацію для старшокласників працювати над бажаною професією. Постановка цілей може допомогти їм залишатися зосередженими та долати перешкоди на шляху.

5. Стійкість. Прагнення до професійного самовизначення може бути складним процесом, і старшокласники можуть зіткнутися з невдачами. Розвиток стійкості та здатності відновлюватися після негараздів має важливе значення для проходження злетів і падінь кар'єрного росту.

Для допомоги старшокласникам у процесі професійного самовизначення важливо створювати сприятливе середовище, де вони можуть вільно досліджувати свої інтереси та здібності, отримувати інформацію про різні кар'єрні можливості, а також отримувати підтримку від батьків, вчителів та радників у цьому важливому процесі.

Висновки. Професійне самовизначення – це складне структурне новоутворення взаємопов'язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії,

практичні вміння і навички, сформовані у відповідності з вимогами суспільства й можливостями навчально-виховного процесу в школі.

Список використаної літератури

1. Джура О. Д. Проблема особистого і професійного самовизначення в теорії профорієнтації. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: збірник наукових праць. – Київ: Альманах, 2003. – 346 с.
2. Ендеберя І. В., Новік І. І. Методологічний аналіз проблеми професійного становлення майбутніх практичних психологів. Молодий вчений. 2017. – 138 с.
3. Музика О. Л. Психологічні особливості ціннісного самовизначення старшокласників із ознаками обдарованості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ. 2020. – 240 с.
4. Федоренко Л. П. Специфіка професійного самовизначення випускників сільських шкіл (за результатами констатувального експеримента). Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Психологічні науки. – Київ. 2022. – 188 с.